

تحریم‌های بین‌المللی: نگاهی به تصویب قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت

عزیز منصوری^۱

چکیده: قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت به‌عنوان چهارمین قطعنامه این شورا علیه جمهوری اسلامی ایران و با تلاش بی‌وقفه دستگاه دیپلماسی آمریکا در ۱۹ خرداد ۱۳۸۹ به تصویب رسید و جز ترکیه و برزیل که به آن رأی منفی دادند و لبنان که ممتنع بود، پنج عضو دائم شامل: آمریکا، فرانسه، انگلیس، روسیه و چین و هفت کشور غیردائم شورا یعنی اتریش، بوسنی و هرزگوین، ژاپن، مکزیک، گابن، نیجریه و اوگاندا با رأی مثبت خود این قطعنامه را تصویب نمودند. آمریکا بدون توجه به بیانیه تهران و با تحمل هزینه سیاسی این اقدام، پیش‌نویس قطعنامه مذکور را مطرح و آن را از تصویب گذراند. با روند تقابلی موجود بین تهران و واشنگتن، قطعنامه جدید که ۲۳ روز بعد از بیانیه تهران صادر شده، بی‌اعتمادی ایران به غرب را به مراتب تشدید نموده است. در این مقاله ضمن تجزیه و تحلیل مکانیزم تحریم‌های بین‌المللی و ارائه سابقه‌ای از تحریم‌های بین‌المللی به نقش سازمان ملل و قدرت‌های بزرگ در اعمال این تحریم‌ها و نقش دوطرفه هزینه تحریم‌های بین‌المللی برای کشورهای تحریم‌کننده و کشورهای هدف تحریم توجه شده و روی وجه غالب تحریم‌های مالی در مقابل تحریم‌های تجاری در دوره اخیر تأکید شده است.

واژگان کلیدی: تحریم، بازرسی، شورای امنیت، قطعنامه، محاصره، تحریم مالی، توقیف اموال و دارایی‌ها.

قطعنامه ۱۹۲۹ با قطعنامه‌های قبلی تفاوت چندانی ندارد. در واقع تأکیدی است بر قبلی‌ها و البته احیای آن‌ها که در گذر زمان اجرایشان کم‌رنگ شده بود (شاید تشکیل کمیته نظارت بر اجرای قطعنامه یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های این قطعنامه با

۱. آقای عزیز منصوری، دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی، azizmansouri@hotmail.com

موارد قبلی باشد). به عنوان مثال، در این قطعنامه کشورهای جهان از فروش هواپیمای جنگی به ایران منع شده‌اند و این موضوعی است که سال‌هاست ایران با آن مواجه است، یا از ایران خواسته شده به فعالیت‌های موشکی بالستیک خود خاتمه دهد یا کشورهای دیگر از همکاری هسته‌ای با ایران منع و موظف شده‌اند کشتی‌هایی را که حامل محموله‌های مشکوک به سمت ایران باشند بازرسی کنند که همه اینها پیشتر نیز وجود داشته‌اند. البته ممکن است در دوره جدید موج بازرسی کشتی‌های به مقصد ایران تشدید گردد. شرکت‌هایی هم که نامشان در فهرست تحریم‌ها آمده، پیش از این نیز با مشکلات عملی در عرصه مبادلات بین‌المللی مواجه بوده‌اند و شرایط جدیدی برایشان رقم نخورده است. البته در بهترین حالت نیز این اقدامات باعث اخلال در روند حمل‌ونقل کالا در مسیر ایران می‌شوند و بدین ترتیب هزینه‌های حمل و نقل از بیمه و کرایه کشتی و حقوق پرسنل گرفته تا احتمال دپو کردن محموله‌های کشتی‌ها به بهانه انجام بررسی‌های بیشتر و... بالا می‌رود. همه این‌ها مستقیم و غیرمستقیم بر روی زندگی ایرانی‌ها تأثیرگذار خواهد بود و لذا این که طراحان قطعنامه مدعی‌اند تحریم‌هایشان صرفاً متوجه حکومت است و تأثیری در معیشت مردم ندارد، واقعیت ندارد. شورای امنیت، قاعداً در مواردی که خطری برای امنیت جهانی احساس کند، واکنش نشان می‌دهد و درباره ایران هم با این ادعا که ممکن است ایران به سمت تولید سلاح هسته‌ای برود، علیه ایران چندین قطعنامه تحریمی تصویب کرده است. اما برخورد تبعیض‌آمیز میان ایران و اسرائیل، واقعیتی است که از نظر افکار عمومی بین‌المللی انکارناپذیر است. به‌طور کلی این قبیل موارد در بلندمدت منجر به روشنگری افکار عمومی بین‌المللی در رابطه با سیستم غیرعادلانه شورای امنیت سازمان ملل و بی‌اعتباری بیش از پیش این سیستم نزد کشورها و ملل منتقد از این نظام می‌گردد.

دکتر صالح بکر الطیار،^۱ رئیس مرکز مطالعات عربی اروپایی چنین مطرح می‌کند که معامله‌ای چندجانبه صورت گرفته است و تحریم‌های ایران شامل صادرات اسلحه روسیه به ایران نمی‌شود و نیروگاه بوشهر را هم روسیه کامل می‌کند. به صادرات و واردات چین به ایران و از ایران هم لطمه‌ای نمی‌خورد و آمریکا چین را در تایوان به حال خود می‌گذارد.^(۱) در تحریم‌های مصوب شورای امنیت علیه جمهوری اسلامی ایران

1. Dr. Saleh Ben Bakr Al-Tayar

ادعا شده که بر مبنای فصل هفتم منشور سازمان ملل که در آن صحبت از «تهدید و یا نقض صلح در جهان» به میان آمده است به‌ویژه ماده ۴۱ فصل هفتم که اجازه می‌دهد برای تضمین صلح، تصمیم‌های ویژه گرفته شود، حتی اگر احتیاج به متوسل شدن به نیروی نظامی باشد، اقدام شده است. در حالی که با توجه به اوضاع حاکم بر جهان قدرت‌های بزرگ ضمن توسعه‌طلبی، نقش اصلی را در تهدید صلح و امنیت بین‌الملل بر عهده دارند. تا به حال قطعنامه‌های ۱۶۹۶، ۱۷۳۷، ۱۷۴۷، و ۱۸۰۳، ۱۹۲۹ از سوی شورای امنیت علیه جمهوری اسلامی ایران به تصویب رسیده است. علاوه بر سازمان ملل بعضی از کشورها و قدرت‌های بین‌المللی نیز رأساً اقدام به اعمال تحریم‌هایی می‌کنند.^(۲) علاوه بر اتحادیه اروپا، کشورهای زیر در فهرست کشورهای اعمال‌کننده تحریم‌های بین‌المللی قرار دارند:

آمریکا^(۳)، کانادا، بریتانیا،^(۴) روسیه، هلند، بلژیک، آلمان، هند، فرانسه، سوئیس، امارات عربی متحده، ژاپن، استرالیا، بحرین، چین، جمهوری آذربایجان و مالزی.

جنبش‌های ضد تحریم

آثار زیان‌بار تحریم‌های بین‌المللی بر مردم کشورهای هدف تحریم همواره موجی از مخالفت افکار عمومی را علیه تحریم به‌راه انداخته؛ برای مثال، در مورد تحریم‌های گسترده و طولانی‌مدت علیه عراق این مخالفت‌ها چشم‌گیر بود. آمار منتشره از تلفات ناشی از تحریم در عراق طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۲ از حدود ۱۷۰ هزار تا ۱/۷ میلیون کودک عراقی ذکر شده، سازمان ملل در پاسخ به انتقادهای موجود در زمینه عملکرد این سازمان در تحریم عراق، اقدام به اجرای برنامه نفت در مقابل غذا^(۱) (حاصل قطعنامه ۹۸۶) نمود.^(۵) جنبش ضد تحریم عراق^۲ در این زمینه شکل گرفته بود. فهرست تعدادی از تشکل‌های ضد تحریم عراق را می‌توانید در آدرس‌های اینترنتی زیر پیدا کنید.^(۶) البته در زمینه اجرای این طرح نیز رسوایی‌های مالی متعددی به‌وقوع پیوست که حکایت از عدم موفقیت طرح داشت. پسر کوفی عنان یکی از متهمان اختلاس در زمینه مذکور بود. در پاسخ به تحریم‌ها و تهدید قدرت‌های خارجی علیه ایران نیز برخی از حرکت‌های مردمی ضد تحریم شکل گرفته که یکی از آن‌ها

1. Oil- for- Food Programme
2. Campaign against Sanctions on Iraq (CASI)

جنبش ضد تحریم و مداخله نظامی در ایران یا کسمی (CASMI) ^(۷)، است. این نهاد غیردولتی برای رفع تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران و جلوگیری از حمله احتمالی ایالات متحده به این کشور فعالیت می‌کند. اعضای این نهاد از چهره‌های علمی و سیاسی ایرانی و غیرایرانی در آمریکا و اروپا هستند. «کسمی» در دسامبر ۲۰۰۵ پس از نشستی در لندن تشکیل شد. این تشکیلات گزارشی تحت عنوان ۲۰ دلیل لازم برای پیشگیری از حمله به ایران منتشر کرده است. ^(۸)

تعریف تحریم‌های اقتصادی ^(۹)

تعریف تحریم‌های اقتصادی کار ساده‌ای نیست که در همان ابتدا معنای آن آشکار شود. تحریم‌های اقتصادی به‌طور کلی جریمه‌هایی اقتصادی در تلاش برای تغییر رفتار سیاسی یک دولت محسوب می‌شوند. بنابراین، تحریم‌های اقتصادی اقداماتی سیاسی هستند زیرا به عنوان ابزارهای اقتصادی سیاست خارجی که منجر به تغییراتی در سیاست‌های داخلی و یا خارجی یک دولت می‌شوند و یا برای تضعیف اقتدار یا ثبات آن حکومت مورد استفاده قرار می‌گیرند.

هنری بنین و رابرت گیلپین، تحریم را به‌عنوان «دستکاری روابط اقتصادی به منظور دستیابی به اهداف سیاسی» توصیف می‌کنند که «به منظور ناگزیرکردن جامعه به تغییر سیاست یا حکومت خود، آن را تهدید به تنبیه اقتصادی می‌کند». استفاده از تحریم‌های اقتصادی بر مبنای این فرض است که رابطه‌ای مستقیم یا غیرمستقیم بین فعالیت‌های اقتصادی و رفتار سیاسی وجود دارد و این فرض که اقتدار و رفتار یک رژیم تاحدی بر بنیان‌های اقتصادی قرار دارد. حتی با وجود آن که تحریم‌های اقتصادی ممکن است به عنوان جایگزینی برای زور تصور شوند به هر حال با هدف قهرآمیز صورت می‌پذیرند. تحریم‌های اقتصادی ممکن است نشانه کاربرد احتمالی زور علیه کشور «هدف» محسوب شود و می‌تواند به عنوان طلّیعه جنگ تفسیر شود. اما تحمیل تحریم‌های اقتصادی الزاماً منجر به متوسل شدن به نیروهای نظامی نمی‌شوند. تحریم‌ها بعضی اوقات برای هدف دوم، یعنی دلجویی کردن از افکار عمومی داخلی، برای نشان دادن به این یا آن مخاطب داخلی که بعضی چیزها در حال انجام شدن است مورد

استفاده قرار می‌گیرند. همزمان، تحریم‌ها بعضی اوقات برای هدف سوم یعنی دفاع از هنجارهای بین‌المللی مورد استفاده قرار می‌گیرند. تحریم‌های اقتصادی در هماهنگی کامل با تلاش برای ایجاد و مدیریت یک نظام مالی و تجاری منظم و شکوفا از طریق ساختار برتون وودز است. گنجانده شدن تحریم‌های اقتصادی در معاهدات بین‌المللی و توافق‌نامه‌ها، مشروعیت و پذیرش آن‌ها نیز دفاع جامعه جهانی از حقوق بین‌الملل را نشان می‌دهد. سؤال این است که آیا تحریم‌های اقتصادی در رفتار جمهوری اسلامی ایران در برابر قدرت‌های بزرگ و پیگیری اهداف هسته‌ای‌اش تأثیرگذار خواهند بود؟

پاسخ به این سؤال آسان نیست. چرا که میزان گستردگی و شدت تحریم‌هایی که از سوی شورای امنیت مورد استفاده قرار می‌گیرند چندان مشخص نیست. رابطه اقتصادی قابل توجه ایران با روسیه و چین نیز عاملی بازدارنده برای این کشورها در همکاری با این قطعنامه‌ها خواهد بود. از سوی دیگر، عواقب تحریم نفتی ایران نیز همان‌طور که مقامات جمهوری اسلامی ایران هشدار داده‌اند برای کشورهای غرب که با مشکل بحران اقتصادی جهانی دست به گریبان هستند قابل تحمل نبوده و در صورت تحریم نفت ایران، قیمت جهانی نفت از کنترل خارج خواهد شد.

سابقه تحریم‌های اقتصادی

واژه محاصره blockade از دیرباز با واژه‌های دیگری چون: Embargo, Siege, Sanctions, Boycott, همزمان به کار گرفته شده است. البته در بعضی از موارد واژه Trade Sanctions به Export Embargo یا Arms Embargo و Import Boycott تقسیم شده است.^(۱۰) در گذشته محاصره اقتصادی همزمان با جنگ میان طرف محاصره‌کننده و محاصره‌شونده همراه بود.

- براساس تاریخ مکتوب جهان اولین محاصره ثبت شده در تاریخ را می‌توان به اقدام اسپارت‌ها در جنگ پلوپونز و علیه آتن در ۴۰۴ الی ۴۳۱ قبل از میلاد ذکر نمود. یونانی‌ها در جنگ زمینی در برابر تهاجم اسپارت‌ها مقاومت نموده و مایحتاج خود را نیز از راه‌های دریایی به آتن می‌آوردند. اسپارت‌ها برای اعمال فشار به ساکنان آتن مجبور به وضع محاصره دریایی و تحریم علیه آن‌ها شدند.

- اسکندر مقدونی هم سال ۳۳۲ قبل از میلاد در جنگ با فنیقی‌ها و برای تصرف شهری به نام تیره (یک بندر در جنوب لبنان فعلی) این بندر را محاصره نمود.
- در سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۲ عثمانی‌ها برای تصرف کنستانتینوپل (استانبول فعلی) پایتخت روم شرقی این شهر را محاصره نمودند.
- در سال ۱۵۸۵ تا ۱۷۹۲ در مقابل تلاش اسپانیا جهت گشودن راه تجارت برای بندر آنتورپ (در بلژیک فعلی) و رقابت آن با تجارت آمستردام مرکز تجاری هلندی‌ها اقدام به محاصره دلتای رودخانه شیلدت نمود.
- انگلیس در جریان انقلاب فرانسه و جنگ‌های ناپلئون ۱۷۹۲ تا ۱۸۱۵ اقدام به محاصره فرانسه نمود. محاصره دریایی بندر تولون فرانسه نیز که از سوی نیروی دریایی انگلیس در ۱۸۱۰ الی ۱۸۱۴ ادامه یافت نمونه خوبی در این زمینه است.
- انگلیس در جریان جنگ سال ۱۸۱۲ با ایالات متحده آمریکا اقدام به محاصره سواحل شرقی این کشور نمود.
- در سال ۱۸۲۶ محاصره دریایی بندر ریو دلا پلاتا از سوی برزیل با حمایت بریتانیا و مخالفت فرانسه و آمریکا روبه‌رو شده و بریتانیا در این ماجرا خود را به عنوان میانجی برزیل و آرژانتین مطرح نمود.
- در دوران معاصر برخی از محققان از تحریم‌ها به‌عنوان شرایط نه جنگ و نه صلح نام می‌برند.
- در این رابطه لانس دیویس و استانیلی انگرمان در مقاله خود تحت عنوان مذکور در مجله چشم‌انداز اقتصادی^(۱۱) نوشتند: از (۱۸۲۷) محاصره دریایی به صورت مسالمت‌آمیز و بدون توسل به قوه قهریه تحت عنوان محاصره پاسفیک مرسوم شده^(۱۲) و اقدام مشترک روسیه، فرانسه و انگلیس در محاصره عثمانی‌ها در حمایت از روند استقلال یونان از عثمانی در این دوره آغاز شد. بدین ترتیب، این کشورها بدون اعلام جنگ به عثمانی ضمن محاصره دریایی سواحل یونان، در زمینه استقلال این کشور از عثمانی نقش بسیار حیاتی داشتند. این موضوع توسط یک نفر حقوقدان فرانسوی به نام Hautefeuille نام‌گذاری شد.
- در سال ۱۸۳۷ و ۱۸۳۸ دولت انگلیس از این حربه علیه دولت گراندای جدید استفاده نموده و توسط ناوگان بریتانیا در غرب اقیانوس هند کشور مذکور تحت

محاصره دریایی بریتانیا قرار گرفت. این اقدام برای آزادی کنسول زندانی شده بریتانیا در گرانادا به وقوع پیوست.

- در سال ۱۸۳۸ نیز دولت فرانسه اقدام به محاصره دریایی بنادر مکزیک نمود تا دولت مکزیک به خواسته‌های دولت فرانسه تن بدهد.

- محاصره دریایی بوئنوس آیرس و سواحل آرژانتین از سوی دولت فرانسه طی سال‌های ۱۸۳۸ الی ۱۸۴۰ یک مورد منحصر به فرد در نوع خود تلقی می‌شود. در جریان این عملیات برای اولین بار در تاریخ موضوع محاصره دریایی به اطلاع سایر کشورها رسید تا از ورود به این منطقه خودداری نمایند.

- فرانسه و بریتانیا در سال‌های ۱۸۴۲ و ۱۸۴۴ اقدام به محاصره دریایی بندر گری‌تاون در نیکاراگوئه نموده و در سال ۱۸۴۵ این موضوع را به اطلاع سایر کشورها رساندند.

در ۱۸۵۰ دولت بریتانیا اقدام به محاصره دریایی بنادر عثمانی نمود. در این ماجرا شناورهای عثمانی توقیف و مصادره می‌شدند. البته شناورهایی که اموال متعلق به خارجی‌ها (طرف‌های ثالث) را حمل می‌کردند اجازه ورود به بنادر عثمانی را داشتند. - در سال ۱۸۴۵ دانمارک محاصره آلمان را آغاز نمود. این اقدام در جریان جنگ‌های مکرر آلمان و دانمارک در این مقطع به وقوع پیوست.

- در ۱۵ آوریل ۱۸۵۶ طی بیانیه پاریس قدرت‌های وقت اروپا حقوق عثمانی‌ها را در کنترل تنگه‌های بسفر و داردانل به رسمیت شناختند و دریای سیاه را به‌عنوان منطقه غیرنظامی معرفی نمودند. در این بیانیه برای اولین بار از عثمانی به‌عنوان یک قدرت اروپایی نام بردند. همچنین شرایط اعمال مؤثر محاصره دریایی تعیین گردید.

- در جریان جنگ‌های داخلی آمریکا ۶۵-۱۸۶۱ شمالی‌ها اقدام به وضع محاصره علیه جنوبی‌های آمریکا نمودند. آبراهام لینکلن رئیس‌جمهور شمالی‌ها در سال ۱۸۶۱ قانون مربوط به محاصره جنوب را وضع نمود. نیروی دریایی بریتانیا نیز در این ماجرا نقش مهمی ایفا نمود.

- در سال ۱۸۷۹ و در جریان جنگ میان شیلی با پرو و بولیوی جنگ دریایی طرفین موسوم به ایکوئیکو منجر به محاصره این بندر متعلق به پرو شده نهایتاً منجر به تسلیم آن به شیلی گردید.

- در سال ۱۸۸۰ ناوگان متشکل از شناورهای جنگی بریتانیا، فرانسه، ایتالیا، آلمان، روسیه و اتریش با صف‌آرایی در مقابل بندر اولیچ مونته‌نگرو از دولت عثمانی خواستار واگذاری این بندر به مونته‌نگرو شدند.
- یکی از مهم‌ترین محاصره‌های دریایی تاریخ نیز در سال ۱۸۸۴ توسط فرانسه علیه بنادر و لنگرگاه‌های فورموسا (تایوان) در چین اعمال شد. انگلیس نسبت به ناکارآمدی نیروی دریایی فرانسه در محاصره دریایی چین براساس بیانیه پاریس اعتراض نمود.
- در سال ۱۸۸۶ عثمانی بار دیگر از سوی قدرت‌های بریتانیا، اتریش، آلمان، ایتالیا و روسیه محاصره دریایی شد. در سال ۱۸۹۷ نیز جزیره کرت یونان از سوی انگلیس محاصره دریایی شد.
- ۱۸۹۷ استانبول پایتخت عثمانی توسط نیروهای دریایی قدرت‌های وقت محاصره شد.
- در سال ۱۸۹۸ نیروی دریایی آمریکا بنادر سان‌خوان و پورتوریکو را محاصره نمودند. این اقدام در راستای جنگ‌های آمریکا با اسپانیا به وقوع پیوست.
- در سال ۱۹۰۲ نیروی دریایی انگلیس، آلمان و ایتالیا ضمن محاصره دریایی ونزوئلا و بنادر این کشور در رودخانه اورینوکو برای کنترل اوضاع از سلاح‌های گرم علیه اهداف نظامی در این کشور استفاده نمودند.
- کنوانسیون لاهه در ۱۹۰۷ نیز تغییراتی در شرایط اعمال محاصره دریایی به‌وجود آورد، این شرایط ناظر بر مجاز بودن توسل به محاصره دریایی در صورت امتناع کشور بدهکار از پرداخت دیون خود به کشور طلبکار بود.
- در بیانیه لندن (۱۹۰۹) حقوق کشورهای ثالث در قضایای محاصره مورد توجه کشورهای مختلف قرار گرفت. این بیانیه تحت‌الشعاع دو جنگ جهانی اول و دوم مورد تصویب کشورهای معدودی قرار گرفت.
- نیروی دریایی بریتانیا در جریان جنگ اول جهانی ۱۸-۱۹۱۴ آلمان را محاصره نمود.
- ۱۹۱۵ تا ۱۹۱۸ در چارچوب جنگ اول جهانی محاصره لبنان از سوی نیروی دریایی عثمانی یکی از متحدین آلمان در جنگ به وقوع پیوست.

- آمریکا در جریان جنگ دوم جهانی اقدام به محاصره ژاپن نمود.
- شوروی پس از جنگ دوم جهانی اقدام به محاصره زمینی برلین غربی نمود.
- از سال ۱۹۴۵ شورای امنیت سازمان ملل به استناد ماده ۴۲ منشور سازمان ملل اقدام به وضع تحریم‌هایی نموده است. براساس دستورالعمل سان رمو^(۱۳) در رابطه با حقوق بین‌الملل ناظر بر درگیری‌های مسلحانه در دریاها (۱۲ ژوئن ۱۹۹۴) محاصره دریایی ماهیت قانونی داشته و کشور وضع‌کننده محاصره باید فهرست کالاهای ممنوعه را منتشر نماید. براساس این قانون، بازرسی از کشتی‌ها باید در مناطق مشخص اعلام شده یا آب‌های آزاد انجام شود و بازرسی در آب‌های سرزمینی کشورهای بی‌طرف ممنوع است.
- مصر قبل از جنگ کانال سوئز در ۱۹۵۶ و جنگ اعراب و اسرائیل در سال ۱۹۶۷ اقدام به محاصره تنگه تیران یعنی گذرگاه خلیج عقبه نمود. مصر در اکتبر ۱۹۷۳ نیز در جریان جنگ اعراب و اسرائیل اقدام به محاصره دریایی سرزمین‌های اشغالی نمود.
- آمریکا در سال ۱۹۶۲ و در جریان بحران موشکی کوبا اقدام به محاصره دریایی کوبا نمود.
- هندوستان در سال ۱۹۷۱ و در جریان جنگ بنگلادش اقدام به محاصره دریایی پاکستان شرقی نمود.
- ناتو در سال ۹۶-۱۹۹۳ اقدام به محاصره یوگسلاوی نمود.
- ترکیه و جمهوری آذربایجان در جریان جنگ ناگورنو قره‌باغ ۱۹۹۴-۱۹۹۸ اقدام به محاصره ارمنستان نمودند.
- رژیم صهیونیستی از سال ۲۰۰۰ همزمان با انتفاضه دوم اقدام به محاصره دریایی و زمینی نوار غزه نمود. رژیم صهیونیستی با مشارکت مصر از سال ۲۰۰۷ نیز اقدام به محاصره نوار غزه نمودند.
- رژیم صهیونیستی در جریان جنگ‌های داخلی لبنان (۱۹۷۵ تا ۱۹۹۰) و جنگ ۱۹۸۲ لبنان، جنگ‌های جنوب لبنان در ۱۹۸۲ تا ۲۰۰۰ و همچنین در جریان حملات سال ۲۰۰۶ به لبنان اقدام به محاصره این کشور نمود.

بررسی اجمالی تحریم‌های اقتصادی در دوران اخیر نشان می‌دهد:

۱. از سال ۱۹۹۰ به دنبال فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد، کاربرد سیاست تحریم اقتصادی به شدت افزایش یافته است.
  ۲. دولت آمریکا بزرگ‌ترین سهم را در کاربرد سیاست تحریم اقتصادی دارد.
  ۳. از سال ۲۰۰۱ دو پدیده نسبتاً جدید در عرصه سیاست تحریم اقتصادی پدیدار شده است: نخست، پیدایش و گسترش تحریم اقتصادی علیه افراد و سازمان‌های غیردولتی؛ دوم، گسترش فزاینده تحریم‌های به اصطلاح «هوشمند».
- در خلال قرن بیستم استفاده از تحریم‌های اقتصادی افزایش یافت. در این قرن حساسیت‌ها در زمینه استفاده از نیروی نظامی برای حل منازعات بین دولت‌ها بیشتر شد. در بعد از هر دو جنگ جهانی، به عنوان جایگزینی برای قوه قهریه، به برجسته‌کردن حقوق بین‌الملل و اعمال اراده جامعه بین‌المللی بر دولت متخلف توجه شد. معماران جامعه ملل و سازمان ملل متحد استفاده از تحریم اقتصادی را در ماده ۱۶ میثاق و فصل هفتم منشور گنجانده‌اند. دیدگاه لیبرالیسم تصریح می‌کند جنگ هم غیرعقلانی است و هم از مد افتاده است. جنگ از افزایش منافع از طریق تجارت و بازرگانی، که موجب سعادت بشر و در نهایت منجر به رفاه می‌شود، جلوگیری می‌کند.

نقش سازمان ملل در تحریم‌های بین‌المللی

تنها بخش کوچکی از تحریم‌ها از پشتیبانی سازمان ملل برخوردار بوده است. در فاصله ۱۹۴۶ تا ۱۹۹۰ یعنی در ۴۵ سال، شورای امنیت سازمان ملل تنها دو کشور را مورد تحریم اقتصادی قرار داد: نخست رودزیای جنوبی در سال ۱۹۶۶، دوم آفریقای جنوبی در سال ۱۹۷۷. به دلیل وجود حق وتو در شورای امنیت سازمان ملل، اعمال تحریم اقتصادی توسط این سازمان مستلزم کسب موافقت همه اعضای شورای امنیت است. در دوره جنگ سرد انجام این امر کار بسیار دشواری بود و طرح‌های پیشنهادی به دلیل مخالفت و نهایتاً وتوی اعضای دائم شورای امنیت کنار گذاشته می‌شدند. باوجود افزایش چشمگیر تحریم‌های سازمان ملل در دوره معاصر، اعمال تحریم به وسیله شورای امنیت سازمان ملل روندی زمان‌بر و پر فراز و نشیب است. لذا، اکثر تحریم‌های اقتصادی همچنان در خارج از شورای امنیت سازمان ملل، به وسیله یک یا چند کشور به اجرا گذاشته می‌شوند. در مجموع، تحریم‌هایی که با استناد به ماده ۴۱ فصل هفتم

منشور سازمان ملل، به وسیله شورای امنیت سازمان ملل به تصویب رسیده‌اند بالغ بر ۲۰ مورد است که عبارتند از: ۱. ایران، ۲. کره شمالی، ۳. سودان، ۴. جمهوری دموکراتیک کنگو، ۵. ساحل عاج، ۶. عراق (تحریم همه‌جانبه عراق در سال ۱۹۹۰ که پس از حمله این کشور به کویت به تصویب رسید، در دستیابی به هدف خود، یعنی تغییر رژیم یا تغییر رفتار آن ناموفق ماند و نهایتاً به حمله نظامی آمریکا به عراق و سرنگونی نظامی رژیم عراق انجامید)، ۷. لیبیا، ۸. سومالی، ۹. سیرالئون، ۱۰. افغانستان، ۱۱. اتیوپی و اریتره، ۱۲. آنگولا، ۱۳. یوگسلاوی سابق، ۱۴. رواندا، ۱۵. هائیتی، ۱۶. لیبی، ۱۷. آفریقای جنوبی، ۱۸. رودزای جنوبی. ۱۹. قطعنامه شورای امنیت در ۲۰۰۵ برای ممنوعیت مسافرت و مسدودکردن دارایی‌های افرادی که در قتل رفیق حریری شرکت داشتند، ۲۰. تحریم مالی و مسافرتی اعضا و رهبران القاعده و طالبان که در واقع تعمیم قطعنامه‌های افغانستان برای تحدید و کنترل فعالیت‌های تروریستی سازمان‌های مزبور است. دو مورد آخر مربوط به کشور خاصی نمی‌شوند، بلکه سازمان‌ها و فعالیت‌های تروریستی را هدف قرار می‌دهند. در حال حاضر، تعداد تحریم‌های فعال در سازمان ملل بالغ بر ۱۴ مورد است که توسط ۹ کمیته کاری به اجرا گذاشته می‌شوند.

تجزیه و تحلیل سودمندی تحریم^(۱۵)

در حالی که برخی از ناظران همچنان بر این باورند که «تحریم‌ها هرگز مؤثر نیستند»، اما مسئله اصلی اکثر صاحب‌نظران این است که تحریم‌ها چه زمانی مؤثر هستند. لذا مسئله اصلی این است که کدام گروه از اهداف ممکن است پیشرفت‌هایی داشته باشند و کدام‌یک از اهداف این‌طور نیستند. سؤال دیگر این است که چگونه اثربخشی تحریم‌ها به حداکثر می‌رسد؟ متغیرها و پارامترهای کلیدی در زمینه تحریم اثربخش باید مشخص و معین شوند. تحلیل‌گران در خصوص مسائل مربوط به بازیگران تحریم‌ها و ابزارهای لازم برای ارزیابی نتایج تحریم‌های اقتصادی دارای اختلاف نظر هستند. در امر فرایند تحریم، تعدادی از کشورها درگیر هستند ولی معمولاً یک کشور مشخص ابتکار عمل را در زمینه اعمال یک تحریم مشخص بر عهده می‌گیرد. این کشور پیشرو ممکن است از طریق مذاکرات دوجانبه یا مؤسسات بین‌المللی همکاری سایر کشورها را در زمینه اعمال تحریم‌ها جلب نماید. منظور از کشور «هدف» کشوری است

که به طور مستقیم تحریم‌ها علیه آن اعمال می‌شود. برای مثال، در جریان جنگ دوم جهانی متفقین علیه آلمان و ژاپن متوسل به تحریم شدند. جامعه ملل در دهه ۱۹۳۰ از تحریم علیه بولیوی و پاراگوئه برای حل اختلافات مرزی این دو کشور استفاده نمود. معمولاً برای اعمال تحریم علیه کشور هدف، از بهانه‌هایی مثل تروریزم، تلاش برای دستیابی به سلاح‌های کشتار جمعی یا ماجراجویی نظامی استفاده می‌شود. گاهی اوقات سیاستمداران کشور تحریم‌کننده در پاسخ به درخواست برخی گروه‌های داخلی آن کشور اقدام به وضع تحریم علیه سایر کشورها می‌نمایند. هزینه تحریم نیز علاوه بر مسائل و مشکلاتی که برای کشور هدف ایجاد می‌نماید برای کشور تحریم‌کننده نیز به دلیل از دست دادن یک بازار اقتصادی و عکس‌العمل کشور هدف یا کشورهای ثالث در مقابل این تحریم‌ها هزینه‌هایی دارد. لئون هدار^۱ در مقاله‌ای تحت عنوان شکست کامل تحریم برمه (میانمار) از سوی آمریکا در سال ۱۹۹۸ نوشت:^(۱۶)

این تحریم‌ها ضمن به خطر انداختن منافع شرکت‌های آمریکایی، در اوضاع و شرایط داخلی برمه هیچ تأثیری نداشته است. در این مقاله از تحریم به عنوان ابزار جدید در دست دستگاه سیاست خارجی این کشور نام برده، افزوده است طی سال‌های ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۶ تعداد ۶۱ قانون و بخشنامه در ارتباط با اعمال تحریم‌های اقتصادی علیه ۳۵ کشور در آمریکا تصویب شده است. براساس مطالعه انجمن ملی تولیدکنندگان آمریکا، ۲/۳ میلیارد نفر یا به عبارتی ۴۲ درصد از کل جمعیت جهان در اثر این تحریم‌ها از دسترسی به تولیدات و خدمات شرکت‌های آمریکایی محروم شده‌اند. به عبارتی شرکت‌های آمریکایی از دسترسی به بازار ۷۹۰ میلیارد دلاری و ۱۹ درصد از کل بازار جهان محروم شده‌اند. تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه برمه مشکلاتی را میان آمریکا و متحدانش در آسه‌آن، اتحادیه اروپا، ژاپن و چین ایجاد نموده است.

تحریم صادرات گندم آمریکا به شوروی در پاسخ به اشغال افغانستان از سوی این کشور در سال ۱۹۸۰ معادل ۲۲۵ میلیون دلار هزینه اضافی به روس‌ها تحمیل نمود، ولی روس‌ها موفق شدند نیاز خود را از منابع دیگری تأمین کنند. هزینه این تحریم‌ها برای آمریکا معادل حداقل ۲/۳ میلیارد دلار بود. تنها یک سوم از تحریم‌ها به

---

1. Leon T. Hadar

اهداف خود می‌رسند. یکی از دلایل عدم توفیق تحریم‌ها وضعیت سیال بازارهای جهانی عنوان شده است.

انواع تحریم‌های اقتصادی

معمولاً کشور تحریم‌کننده از سه طریق مختلف درصدی تحمیل هزینه‌های بیشتر به کشور هدف است. این سه روش عبارت از محدود نمودن صادرات، محدود نمودن واردات و محدود نمودن منابع مالی (شامل سرمایه‌گذاری تجاری، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول و اعتبارات و کمک‌های دوجانبه) و ضبط یا توقیف اموال و دارایی‌های کشور هدف که در حوزه نفوذ کشور تحریم‌کننده است. در بسیاری از موارد تحریم‌ها شامل ترکیبی از زمینه‌های تجاری و مالی می‌شود. در برخی موارد نادر نیز، توقیف دارایی‌ها و ممنوعیت سفر برخی افراد که عملکرد آن‌ها به‌عنوان اقدامات نامطلوب از نظر کشور تحریم‌کننده ارزیابی می‌شود، مشمول تحریم می‌گردد. تحریم تجاری هزینه‌هایی برای کشور هدف ایجاد می‌نماید که شامل از دست دادن بازارهای صادراتی، ممنوعیت واردات اقلام حیاتی، فروش ارزان‌تر کالای تحریم شده در بازارهای صادراتی و همچنین پرداخت بهای بیشتر برای واردات جایگزین می‌شود. البته اغلب مورد اول یعنی محدودیت صادرات در تحریم‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای مثال تحریم نفتی اعراب ۱۹۷۴-۱۹۷۳، قطع صادرات غله به شوروی از سوی جیمی کارتر و تحریم لیتوانی از سوی شوروی پیرو اعلام استقلال آن کشور، در این زمینه قابل ذکر هستند. در زمینه کنترل واردات نیز می‌توان از اقدام شوروی در زمینه تحریم واردات پشم از استرالیا در سال ۱۹۵۴ با هدف اعمال فشار به استرالیا جهت استرداد دیپلمات پناهنده روس به آن کشور و تحریم واردات چین از فرانسه در اعتراض به فروش اسلحه فرانسوی به تایوان نام برد. آمریکا به‌عنوان اصلی‌ترین کشور به کار گیرنده تحریم‌ها در دوره پس از جنگ دوم جهانی از این حربه یعنی محدودیت واردات بیشتر با اهداف سیاسی استفاده نموده است. براساس قوانین فعلی، رئیس‌جمهور آمریکا از طریق ماده ۲۳۲ قانون توسعه تجارت مصوب ۱۹۶۲ و یا تحت قانون قدرت‌های اقتصادی در شرایط اضطراری بین‌المللی ۱۹۷۷ (IEEPA) می‌تواند واردات از یک کشور را در صورت لزوم محدود نماید. براساس مصوبه سال ۱۹۸۵ رئیس‌جمهور آمریکا می‌تواند در ارتباط با

کشورهایی که از تروریست‌ها حمایت می‌کنند یا به‌عنوان پایگاهی برای سازمان‌های تروریستی عمل می‌کنند اقدام به اعمال محدودیت‌های وارداتی نماید. این قانون تا به امروز فقط یک بار و علیه ایران در سال ۱۹۸۷ اجرایی شده است. قبل از ۱۹۸۵، ایالات متحده به‌ندرت در زمینه اعمال تحریم واردات دست‌به‌کار شده و به استناد تهدید امنیت ملی و یا سایر موارد اضطراری ملی از این حربه فقط علیه کوبا، ایران و لیبی استفاده نموده است.

مزیت نسبی تحریم مالی در برابر تحریم تجاری

کشورهای هدف تحریم‌ها معمولاً در ارتباط با وقفه اعمال شده در زمینه کمک‌های خارجی متضرر می‌شوند و در زمینه سایر امور مالی رسمی شامل وام‌های خصوصی یا سرمایه‌گذاری‌های خصوصی مشکلات کمتری دارند. هنگامی که یک کشور فقیر هدف تحریم‌ها است کمک‌های اقتصادی و یا نظامی ابزار مؤثری برای اعمال تحریم‌ها بوده و کشور مذکور هیچ جایگزین دیگری برای دریافت این قبیل کمک‌ها نخواهد داشت. برای مثال، تجدیدنظر آمریکا در زمینه کمک‌های غذایی و اقتصادی به جمهوری متحده عربی (متشکل از مصر و سوریه) در ۱۹۶۰، هند و شیلی نتایج مهمی برای کشورهای هدف به دنبال داشت. اقدام آمریکا در زمینه اعمال سیاست چماق و هویج و ارائه کمک‌های نظامی منجر به بهبود وضعیت حقوق بشر در برزیل شد ولی در رابطه با اعمال فشار به ترکیه برای خروج از قبرس توفیقی نداشت. کشورهای اعمال‌کننده تحریم‌ها انتظار دارند تحریم‌های مالی مؤثرتر از تحریم‌های تجاری باشند، چرا که تحریم‌های مالی از سوی دولت‌ها و مؤسسات مالی بین‌المللی و یا سایر عرضه‌کنندگان جریان‌های مالی به کشورهای فقیر و در حال توسعه این اقدام را بیشتر از تحریم‌های تجاری دارای چارچوب مشخص و ضوابط معین می‌بینند. در زمینه امور مالی بین‌المللی نظارت و مجازات متخلفین با سهولت بیشتری دست‌یافتنی است. همچنین اتخاذ تدابیر علیه کشور تحریم‌کننده در زمینه امور مالی در مقایسه با تحریم‌های تجاری برای کشور هدف هزینه بیشتری را به دنبال خواهد داشت.

معمولاً تحریم تجاری از طریق قاچاق خنثی می‌شود و مجازات‌های احتمالی نیز بسیار ناچیز و ضعیف هستند. ولی در تحریم‌های مالی اگر کسی اقدام به نقض

تحریم‌های مصوب نماید نه تنها با مجازات احتمالی بلکه با امکان از دست دادن پول خود نیز روبه‌رو است. معمولاً بانک‌ها و تأمین‌کنندگان مالی در مقایسه با عملیات تجاری ریسک‌گریزتر هستند. با وجود این که هنوز در تعدادی از کشورهای جهان سوم سیستم مبادله کالا یا تهاتری رایج است ولی این سیستم جوابگوی نیازهای روز افزون کشورهای مختلف به اقلام تجاری گوناگون نیست. لذا کارآمدی تحریم‌های مالی در مقایسه با تحریم تجاری یک بار دیگر اثبات می‌شود. در بعضی از موارد نیز با تحریم واردات از یک کشور خاص می‌توان دسترسی آن کشور را به منابع مالی جهت تأمین واردات خود با مشکل روبه‌رو نمود. در این زمینه تحریم واردات نفت عراق در دهه ۱۹۹۰ و مصوبه سازمان ملل در رابطه با ممنوعیت خرید الماس غیردولتی از آنگولا (برای قطع منابع مالی شورشیان یونیتا که خواهان استقلال از آنگولا بودند) قابل ذکر هستند. تحریم‌های مالی ابزار کارآمدی در زمینه سیاست خارجی محسوب می‌شود.

توقیف اموال و دارایی‌های کشور هدف تحریم

یکی از شیوه‌های رایج در زمینه تحریم‌های مالی در سال‌های اخیر توقیف اموال و دارایی‌های یک دولت یا مقامات مربوط به آن دولت از سوی کشور فرستنده تحریم‌ها است. (این روش هنگامی کاربرد دارد که دشمنی دو طرف تحریم به حد اعلای خود رسیده یا بین دو طرف شرایط جنگی حکم‌فرما باشد). برای مثال توقیف دارایی‌های ایران در ایالات متحده در سال ۱۹۷۹ در ارتباط با بحران دستگیری اعضای سفارت آمریکا در تهران از سوی دانشجویان ایرانی به‌وقوع پیوست. توقیف دارایی‌های آرژانتین نزد بریتانیا نیز در جنگ فالکلند در سال ۱۹۸۲ نقش مهمی داشت. یک حالت دیگر از توقیف اموال در شرایطی اعمال می‌شود که یک کشور متجاوز درصدد تملک دارایی‌های کشور تصرف‌شده بوده و متحدان کشور مذکور برای تنبیه متجاوز اقدام به توقیف دارایی‌های کشور تصرف‌شده می‌نمایند. در جریان جنگ دوم جهانی با این کار متفقین ژاپن را از دسترسی به منابع مالی متصرفات خود در جنگ منع نمودند. توقیف دارایی‌های کویت از سوی آمریکا و متحدان وی علیه عراق نیز این کشور را در سال ۱۹۹۰ از دسترسی به منابع مالی فراوان کویت بازداشت. باوجود این که توقیف دارایی‌های نوریگا رئیس‌جمهور پاناما و راثول سدراس رئیس‌جمهور هائیتی از سوی

آمریکا با هدف اعمال فشار به حکومت‌های این دو کشور توفیق چندانی نداشته و آمریکا سرانجام با توسل به قوه قهریه در این دو کشور به اهداف خود رسید، این کشور از همین شیوه علیه گروه‌های تروریستی در کلمبیا که از طریق مواد مخدر درآمد سرشاری دارند و همچنین اسامه بن‌لادن و القاعده نیز استفاده می‌نماید.

ابزار تحریم در سیاست خارجی

از نظر سیاست خارجی «موفقیت» تحریم‌های اقتصادی از دیدگاه کشور فرستنده دارای دو وجه است:

اول، این که کشور فرستنده تا چه میزان به اهداف خود دست یافته و از طرفی تحریم‌ها چه سهمی را در دسترسی به این اهداف داشته‌اند. (در مقایسه با عوامل دیگری مثل اقدام نظامی یا تأثیر عامل گذشت زمان). باتوجه به این که معمولاً برای تحقق اهداف سیاست خارجی دولت‌ها از ابزارهای متنوعی استفاده می‌شود؛ بنابراین تعیین سهم هر یک از این ابزارها در نیل به موفقیت در عرصه سیاست خارجی بسیار مشکل است.

مواردی از ارزیابی‌های موجود از نتایج به‌کارگیری تحریم‌ها برای رسیدن به اهداف سیاست خارجی به شرح زیر هستند:

۱. شکست: اعمال تحریم شوروی علیه مارشال تیتو رهبر یوگسلاوی در سال ۱۹۴۸-۱۹۵۵ و تحریم‌های آمریکا علیه هندوستان به دلیل آزمایش سلاح هسته‌ای.

۲. نتیجه نامشخص و تاحدودی مثبت: اقدامات آمریکا و عربستان سعودی علیه اردن برای قطع حمایت از عراق در جریان جنگ اول خلیج فارس.

۳. نتایج مثبت یعنی دستیابی کشور تحریم‌کننده به بخشی از اهداف خود: مانند اقدام آمریکا در آمریکای لاتین برای بازگشت دموکراسی به تعدادی از کشورهای این منطقه در دهه ۱۹۷۰ و همچنین اقدام سازمان ملل در جلوگیری از پاک‌سازی‌های قومی در بالکان.

۴. موفقیت آمیز و دستیابی کشور هدف به تمام اهداف یا بخش مهمی از اهداف سیاست خارجی: اقدام مشترک آمریکا و انگلیس در زمینه سرنگونی ایدی امین

در اوگاندا در اواخر دهه ۱۹۷۰، اواخر دوره آپارتاید در آفریقای جنوبی و برکناری ژنرال رائل سدراس در هائیتی .

برخی ارزیابی‌های موجود از سهم تحریم در تحقق اهداف سیاست خارجی

۱. سهم منفی تحریم‌ها: اقدام مشترک آمریکا و سازمان ملل علیه رژیم سدراس در هائیتی منجر به این شد که تعداد زیادی از شهروندان هائیتی برای فرار از تحریم‌ها و یافتن کار به آمریکا بروند.
۲. سهم ناچیز: قطع مساعدت‌های شوروی به چین در دهه ۱۹۶۰ و معلق‌نمودن کمک‌های نظامی و اقتصادی آمریکا به تایلند پس از کودتای ۱۹۹۱ در این کشور.
۳. سهم مؤثر و قابل توجه: قطع کمک‌های اقتصادی هلند به سورینام طی سال‌های ۱۹۸۲ الی ۱۹۸۸ و همچنین تحریم مشترک آمریکا و سازمان ملل علیه آفریقای جنوبی در دوره آپارتاید.
۴. نقش بسیار مهم و تأثیرگذار: نقش تحریم آمریکا در جلوگیری از استقرار رژیم کودتا در گواتمالا در ۱۹۹۳.

اهداف رایج در سیاست خارجی که منجر به اعمال تحریم می‌شوند

۱. تغییر جزئی در سیاست‌های کشور هدف: این مورد اغلب در رابطه با مسائل حقوق بشر، یا حقوق اقلیت‌های مذهبی و همچنین حمایت برخی از کشورها از گروه‌های تروریستی که قبل از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در آمریکا مرتکب عملیاتی تروریستی شده‌اند، کاربرد داشت.
۲. تغییر رژیم و تغییر اساسی سیاست‌های کشور هدف: آمریکا از این روش در دوران جنگ سرد علیه کشورهایی که به شوروی ملحق شده بودند، استفاده کرد. برای مثال از این سیاست علیه کاسترو در کوبا، خائو گولارت در برزیل و آلنده در شیلی استفاده نمود. شوروی هم از این سیاست علیه تیتو که سیاست‌های ناهماهنگی با شوروی در رابطه با غرب اتخاذ نموده بود استفاده کرد. در دوران اخیر نیز اقدام آمریکا در براندازی مانوئل نوریه‌گا در پاناما و همچنین علیه صدام حسین در عراق را می‌توان به‌عنوان کاربرد تحریم‌ها در زمینه تغییر رژیم نام برد. بعد از جنگ سرد سیاست

دموکراتیزه نمودن سایر کشورها از سوی اتحادیه اروپا و آمریکا انتخاب شد. در این رابطه از سیاست مذکور در مقابل هائیتی، برمه و اکثر کشورهای جنوب صحرای آفریقا استفاده شده است.

۳. سیاست بر هم زدن تعادل نظامی برای جلوگیری از ماجراجویی‌های نظامی: مانند تحریم‌های آمریکا علیه هند و پاکستان همزمان با استقلال بنگلادش .

۴. تخریب ظرفیت‌های نظامی در کشور هدف: برای مثال تحریم‌های اعمال شده در جریان دو جنگ جهانی گذشته، اعمال تحریم‌های موسوم به COCOM علیه شوروی و متحدانش، تحریم‌های موسوم به CHINCOM علیه چین و تحریم طولانی مدت علیه عراق را می‌توان در این زمینه ذکر نمود. آمریکا از دهه ۱۹۷۰ با این بهانه تحریم‌های مختلفی را علیه بعضی از کشورها اعمال نموده مدعی شده این کشورها قصد تولید سلاح‌های کشتار جمعی را دارند.

۵. اعمال فشار به کشور هدف جهت تغییر اساسی سیاست‌هایش: در این زمینه تحریم‌های اعمال شده به عراق در جنگ اول خلیج فارس برای استرداد کویت قابل ذکر است. البته بدیهی است که کشورهای تحریم‌کننده اغلب اهداف و سیاست‌های خود را به وضوح اعلام نمی‌کنند. البته در بعضی از موارد نیز دولت‌ها با اعلام اعمال تحریم قصد دارند وجهه خود را نزد افکار عمومی جهان ارتقا بخشند. برای مثال، تحریم آپارتاید آفریقای جنوبی انعکاس خوبی در افکار عمومی آمریکا و اروپا داشت. تحریم چین پس از ماجرای میدان تیان آن من نیز تأثیر مشابهی داشت.

بررسی اجمالی متغیرهای مؤثر بر هزینه تحریم

این متغیرها شامل دو گروه سیاسی و اقتصادی می‌شود. متغیرهای سیاسی شامل موارد زیر می‌شود:

۱. سیاست‌های همزمان و هماهنگ که توسط کشور تحریم‌کننده و تعدادی از کشورهای ائتلافی اتخاذ می‌شود، مانند مانور پنهانی، فعالیت شبه‌نظامی و فعالیت نظامی مستمر.

۲. میزان همکاری‌های بین‌المللی در اعمال تحریم‌ها، شامل (فقدان همکاری بین‌المللی) و (همکاری قابل توجه بین‌المللی).

۳. دخالت سازمان‌های بین‌المللی و همراهی یا عدم‌همراهی اعضای این قبیل سازمان‌ها در اعمال تحریم.

۴. کمک‌های بین‌المللی به کشور هدف.

۵. وضعیت روابط کشور تحریم‌کننده با کشور هدف قبل از تحریم‌ها (متضاد)، (خنثی) یا (صمیمی).

۶. وضعیت سیاسی دولت هدف تحریم‌ها (استبدادی) یا (دموکراسی): در این زمینه تمایز رژیم‌های سیاسی موجود جهان کار ساده‌ای نیست چرا که اغلب کشورها از سیستم ترکیبی استبدادی و دموکراسی بهره می‌برند.

همان‌طور که کارل فون کلاوتزویتز در ۱۸۳۲ گفت: «جنگ، چیزی نیست جز ادامه سیاست که با ترکیب و ابزار دیگری بروز می‌نماید». به همین ترتیب می‌توان گفت: تحریم‌های اقتصادی به عنوان اسلحه‌ای کوچک و ابزاری کارآمد در دست دستگاه دیپلماسی علیه کشورهای معارض به کار گرفته می‌شود.

در زمینه همکاری بین‌المللی چهار حالت متصور است:

۱. بدون همکاری: کشور تحریم‌کننده به تنهایی تحریم‌هایی را اعمال می‌کند.

۲. همکاری لفظی و حمایت جزئی از کشور تحریم‌کننده.

۳. همکاری نسبتاً کم: مثل تحریم‌های آمریکا علیه کوبا (کاسترو) و تحریم‌های

آمریکا علیه ایران در طول بحران سفارت آمریکا.

۴. همکاری مهم: مانند تحریم‌های سازمان ملل علیه عراق و صربستان.

معمولاً کشور هدف تحریم‌ها از همراهی و مساعدت کشورهای متحد خود و یا کشورهای همسایه برای تضعیف اثر تحریم‌ها استفاده می‌کند. البته تحریم‌ها یک‌سری هزینه‌های اضافی به کشور هدف تحمیل می‌کند. اما در برخی از موارد کشور هدف تلاش می‌نماید از تحریم‌ها به‌عنوان یک فرصت ایجادشده علیه معارضین خود استفاده کند. حمایت آمریکا از تیتو و یوگسلاوی در برابر شوروی و حمایت شوروی از سرهنگ منگیستو هایلده ماریم در اتیوپی در برابر آمریکا در مقاطع مختلف زمانی در این رابطه قابل‌ذکر هستند. در هر دو مورد کشور هدف تحریم‌ها موفق شد بیشتر از هزینه‌های تحریم‌ها از کمک قدرت رقیب کشور تحریم‌کننده برخوردار شود. در قضیه تحریم آلبانی از سوی شوروی، تحریم ایران و نیکاراگوئه از سوی آمریکا و تحریم صربستان از سوی سازمان ملل نیز اوضاع مشابهی تکرار شده و حمایت‌های خارجی موجب تضعیف

اثر بخشی تحریم و تقویت روحیه کشور هدف گردید. متغیرهای اقتصادی نیز شامل موارد زیر می‌شود:

۱. میزان هزینه‌های تحمیل شده بر کشور هدف، به صورت رقم و عدد مشخص و محاسبه میزان این رقم به صورت درصد از تولید ناخالص ملی و سرانه ملی.
  ۲. روابط تجاری بین کشور تحریم‌کننده و کشورهای هدف و اندازه‌گیری جریان کالاهای تجاری بین آن دو و بیان این موضوع به شکل درصد از کل تجارت کشور هدف.
  ۳. در نظر گرفتن اندازه نسبی اقتصاد کشورها و همچنین اندازه‌گیری تولید ناخالص کشور تحریم‌کننده به تولید ناخالص کشور هدف.
  ۴. سلامت اقتصادی و ثبات سیاسی کشور هدف و تعیین وضعیت کشور هدف به‌عنوان (کشور بی‌ثبات) یا (کشور قوی و با ثبات).
  ۵. نوع تحریم مورد استفاده، وقفه در صادرات کشور تحریم‌کننده به کشور هدف یا قطع واردات از کشور هدف و معلق نمودن مناسبات مالی.
  ۶. هزینه تحریم برای کشور تحریم‌کننده، (سود خالص) یا (ضرر کلی).
- مهارت لازم برای هماهنگی در اعمال تحریم‌ها نیز یک متغیر مهم و اساسی در حصول نتیجه برای دولت‌های اعمال‌کننده تحریم‌ها است. اگر مجری تحریم در درون دولت اعمال‌کننده تحریم به هر دلیلی قادر به تحقق این سیاست نباشد در آن صورت موفقیت در زمینه نیل به هدف مورد نظر و تحمیل هزینه بیشتر به کشور هدف با مشکلات اساسی روبه‌رو خواهد شد. در این زمینه از نمونه تحریم‌های بین‌المللی علیه ایتالیای فاشیست در سال ۱۹۳۵ و ۳۶ نام برده می‌شود که فرانسه و انگلیس در زمینه اعمال تحریم مصوب برای جلوگیری از کشورگشایی ایتالیا از یک طرف و همچنین جلوگیری از اتحاد ایتالیا و آلمان اختلاف نظر داشتند.

نتیجه‌گیری

تحریم‌های اقتصادی بر علیه ایران از ۱۹۸۰ تا به حال، علی‌رغم تحمیل هزینه بسیار سنگین بر اقتصاد ایران، در نیل به اهداف خود از موفقیت کمی برخوردار بوده است. اما، قطعنامه‌های ۱۹۲۹ و ۱۷۳۷ و تحریم‌های همراه آن، با همه‌جانبه‌کردن تحریم

اقتصادی ایران، تدقیق اهداف آن، ایجاد هماهنگی بیشتر بین اهداف و ابزارهای تحریم و استفاده از ابزارهای مؤثرتر، به نحو چشمگیری کارآیی سیاست تحریم اقتصادی ایران را افزایش داده است. با این وصف، باتوجه به سابقه عدم کارآیی سیاست تحریم اقتصادی و میزان موفقیت تحریم‌هایی که توسط سازمان ملل به اجرا گذاشته شده‌اند، نمی‌توان به موفقیت قطعنامه‌های مذکور در حل بحران هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران اطمینان داشت. در چنین شرایطی نباید احتمال رویارویی نظامی را نادیده گرفت. آثار تحریم اقتصادی در سه دهه گذشته در کشورمان در زمینه خوداتکایی علمی و صنعتی کشور قابل توجه و افتخارآفرین بوده، لذا باید روی این مسئله با افکار عمومی کشور به صورت سازمان‌دهی شده و منسجم‌تری کار کرد. بازنگری در شیوه کار شامل اطلاع‌رسانی صحیح به مردم در مورد آثار تحریم‌ها، اجتناب از بزرگ‌نمایی یا سهل‌انگاری بی‌مورد و تأکید بر ظرفیت‌های ملی در مدیریت آن توصیه می‌شود.

تلاش برای پیشگیری از تلاش دشمن در بزرگ‌نمایی آثار تحریم بر کشور نیازمند برنامه‌ریزی دقیق در زمینه تقویت عزم و اراده ملی در مقابله با آثار تحریم است. در بخش‌های مطالعاتی و تحقیقاتی نیز تعریف و اجرای تحقیقات لازم در زمینه فرصت‌های ناشی از تحریم‌های بین‌المللی برای کشور و عرضه نتایج این قبیل تحقیقات به عموم مردم در راستای همین سیاست است. با وجود این که توسل به جنبش‌های ضدتحریم در خارج از کشور در عمل در جریان تحریم‌های عراق نتیجه‌چندانی به دنبال نداشته ولی افشاگری اقدامات ظالمانه آمریکا و متحدانش علیه کشورمان می‌تواند بیش از پیش رسوایی نظام بین‌المللی موجود را در معرض قضاوت افکار عمومی جهان قرار بدهد.

یادداشت‌ها

1. <http://www.presstv.ir/detail.f.a.aspx?id=130240&sectionid=351021510>
2. <http://fa.wikipedia.org/wiki/>
3. Keddie, Nikki R. [2003-10-01]. «Politics and Economics in Post-Khomeini Iran», Modern Iran: Roots and Results of Revolution. Yale University Press, 265. ISBN 0-300-09856-1. "the Clinton administration, under pressure from Congress and the pro-Israeli lobby, announced a total embargo on dealings with Iran in April 1995. Trade with the United States, which has climbed after the war, virtually ended

- Iranian Transactions Regulations - 31 C. F. R. Part 560, The sanctions are administered by the U. S. Treasury Department's Office of Foreign Assets Control ("OFAC").
- Wikipedia. com/ United States embargoes
- Wikipedia. com/ Economic sanctions
- 4. http://handbook.reuters.com/index.php/Main_Page
- 5. http://en.wikipedia.org/wiki/Iraq_sanctions
- 6. <http://www.casi.org.uk/info/groups.html> -<http://www.casi.org.uk/info/ngo.html> -<http://www.casi.org.uk/info/othersites.html#omrg> -<http://www.peacemakers.ca/research/MiddleEast/IraqHumanitarianRelief.html>
- 7. <http://www.campaigniran.org>
- 8. <http://www.campaigniran.org/casmii>
- ۹. عابدینی، وحید، نگاهی به تاثیر و کارآمدی تحریم‌های اقتصادی، در سایت <http://www.irdiplomacy.ir/>
- 10. Paul. R. Krugman, Maurice Obstfeld, Pearson Addison-Wesley International Economics, Theory and Policy ,Trade Sanctions Wesley, 2006.
- 11. Lance Davis and Stanley Engerman, *History Lessons: Sanctions: Neither War nor Peace*, Journal of Economic Perspectives-Volume 17, Number 2-Spring 2003.
- 12. http://en.wikipedia.org/wiki/Pacific_blockade
- 13. The San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, 12 June 1994.
- ۱۴. وحید عابدینی، پیشین.
- 15. Gary Clyde Hufbauer , Jeffrey J. Schott , Kimberly Ann Elliott and Barbara Oegg, Economic Sanctions Reconsidered, The Peterson Institute for International Economics. May 2008.
- 16. <http://www.adelsoninstitute.org.il/PointOfView>